

Murádin János Kristóf: *A felszabadulás árnyoldala. Kolozsvári magyarok szovjet fogságban 1944 őszén*, in: H. Szabó Gyula (főszerk.): **Kincses Kolozsvár Kalendáriuma 2014–2015**, Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2014, 110–117. o. (ISBN 978-973-26-1106-7)

Murádin János Kristóf

A felszabadulás árnyoldala Kolozsvári magyarok szovjet fogságban 1944 őszén

„Szívünkben szent gyűlölet ég... Zúg a vihar a Don menti sztyeppék fölött. Megindult a feldühödött, felháborodott, kegyelmet nem adó Oroszország. Az ítélő Oroszország. A bosszúálló Oroszország.”

Ilja Ehrenburg: *A német* (1943)

Hét évtizeddel ezelőtt, 1944. október 11-én Kolozsvár a nyugat felé előrenyomuló Vörös Hadsereg birtokába került. A város történetében ezzel egy új korszak kezdődött, amelyről akkor még senki sem gondolta volna, hogy évtizedekig fog tartani. Szomorú nyitányaként, a magukat felszabadítóknak nevezők több ezer kolozsvári magyar civil férfit, sőt több esetben serdülő korú fiút hurcoltak el többéves kényszermunkára a Szovjetunióba. A Rogyion Jakovlevics Malinovszkij marsall által vezetett 2. Ukrán Fronthoz tartozó 27. szovjet hadsereg és 18. lövész hadosztály¹ katonái válogatás nélkül fogdosták össze az embereket.

Miért történt ez, mi oka lehetett ennek? – kérdezhetjük. Az elhurcolásoknak máig sincs minden kétséget kizáró, egyértelmű magyarázata. A körülményeket tekintve, úgy vélem, hogy a hadi események több fejleménye is oda vezethetett, hogy ez az elsőre érthetetlennek tűnő deportálás bekövetkezzen. Valószínűleg sokban hozzájárult ehhez az a tény, hogy Kolozsvár volt az első igazán nagy város, amelyet a hazájukat felszabadító, és idegen földre lépő szovjet csapatok elfoglaltak. A Vörös Hadsereg 1944 nyári sikeres offenzívasorozata és Romániába való betörése miatt ugyanis augusztus 23-án bekövetkezett a román átállás és a románokat a Szovjetunió többé nem tekintette ellenségnek. Ez pedig a maga során az ekkor még markánsan magyar többségű Kolozsvár geopolitikai helyzetét is radikálisan megváltoztatta. Egy most már szovjet szövetségben álló, s így Magyarországgal szemben nyíltan ellenséges állam közvetlen szomszédságában fekvő határváros lett. A Moldván és Havasalföldön akadálytalanul végigözoñlő szovjet hadsereg hamarosan átkelt a Kárpátok déli hágóin és Dél-Erdélybe benyomulva gyors ütemben tört előre, majd a szinte egy hónapig tartó tordai csata megvívása után, immár harc nélkül bevonult Kolozsvárra.

Miután a honvéd alakulatokat és az utolsó menekülteket szállító vasúti szerelvény 1944. október 10-én elhagyta a várost, egyes házakra „*Casă românească*” (Román ház) feliratú táblákat függesztettek ki. Ezek a másnap bevonuló Vörös Hadsereget és az annak

---

¹ Nagy Mihály Zoltán–Vincze Gábor: *Észak-Erdély másodszeri “felszabadulásának” előzményei. A román közigazgatás visszatérése és kiutasítása Észak-Erdélyből(1944 szeptember– november)*, in: *Székelyföld* (Csíkszereda), 2000 május, IV. évf., 5. sz., 101. o.

árnyékában, október 13-án megjelenő román katonaságot² lettek volna hivatottak figyelmeztetni arra, hogy az új hatalom számára megbízható, annak berendezkedését elfogadó és elősegítő emberek várják ott az új idők eljövételét. Nem csoda, hogy a bevonulást követően, október 12. és 15. között végrehajtott razzia³ során a foglyulejtettek szinte kizárólag csak magyarok voltak, román embert elvétele is alig lehetett közöttük találni. A szovjet rabságba vetett férfiak száma mintegy ötezret tehetett ki.⁴

A szokatlanul nagyméretű elhurcolások végrehajtásában a szovjet alakulatok legfőbb motivációja kétségtelenül a bosszú és a kollektív felelőségre vonás volt. Az a vágy hajtotta őket, hogy Németország szövetségeseit példaszerűen megbüntessék.

Ugyanakkor Malinovszkij marsall minden bizonnyal így akarta egyben igazolni is Sztálin előtt csapatai előrenyomulásának megtorpanását. A Generalisszimusz ugyanis november 7-ére, a szovjet forradalom 27-ik évfordulójára már Budapestet szeretne volna bevenni. Ezt a tervet hiúsította meg a német–magyar csapatok három héten át tartó heves ellenállása Tordánál. A kisszámú foglyul ejtett honvéd nem indokolhatta a 2. Ukrán Front erőfölényben levő, gépesített egységeinek majdnem egy hónapos feltartóztatását. Ezért kellett a hiányzó hadifogolylétszámot magyar katonákként feltüntetett civilekkel pótolni.

Sokan feltételezik, hogy a szovjet hadvezetésnek egyes román politikusok tanácsolták volna a magyarság tömeges elhurcolását. Eszerint azt ajánlották, hogy Kolozsváron fogassák el a 15 és 55 év közötti férfiakat, mert ezek „fasiszta” német és magyar katonák, akik a front áttörése után visszahúzódtak a városba, és civil ruhába öltözve szabotázsakciókra készülnek.⁵ Megerősíteni látszik e feltevést, hogy az elhurcoltak között sok volt a szóke, németes kinézésű (Kovács Károly református kollégiumi diák esete),⁶ vagy jellegzetesen német nevű (Schweier Nándor kolozsvári kereskedő példája)⁷ fiú és férfi. A bevonuló Vörös Hadsereg parancsnoka, az ukrán területeken már korábban tapasztalt intenzív háborús partizántevékenységtől tartva, minden bizonnyal így akarta elejét venni egy a frontvonal mögött kialakuló kaotikus helyzetnek.

Végül nyomós okként kell figyelembe venni azt is, hogy a Szovjetunió óriási, 22 milliót elérő háborús embervesztesége és az elszenvedett hatalmas anyagi károk, az ország újjáépítésének igénye és az égető munkaerőhiány önmagában is indokolhatta a tömeges deportálást.⁸ Sorsukat illetően, a foglyok kérdéseire, maguk az orosz örök is általában erre

---

² Balogh Edgár: *Hatalomváltás Kolozsvárt 1944-ben*, in: *Korunk* (Kolozsvár), 1992. október, III. folyam, III. évf., 10. sz., 113. o.

³ Interjú Dáné Tibor (sz. 1923. március 24.) kolozsvári jogásszal, aki a volt hadifoglyoknak a magyar állam által biztosítandó kárpótlásáért 1990 után a kolozsvári civil deportáltak összeírását végezte, Kolozsvár, 2004. április 6. A szerző tulajdonában.

⁴ A kolozsvári deportáltak pontos számát Csetri Elek (sz. 1924. április 11.) kolozsvári egyetemi tanár, egykori elhurcolt, 2004. április 22-i szóbeli közlésében 5000-ben állapítja meg, indokolva ezt azzal, hogy egyes oroszul tudó deportáltak kérdésére az őket őrző szovjet katonák ezt a számadatot adták meg. Egy másik elhurcolt, Ercsey Gyula *Farkasok árnyékában. Kolozsváriak a Gulágon* című, 2006-ban megjelent visszaemlékezésében ugyancsak 5000 körülben határozza meg sorstársainak számát. Ugyanakkor Dáné Tibor 2004. április 6-i szóbeli közlésében számukat 4800 és 6000 közé teszi. Ebből következően, a valódi létszám 5000 és 5500 között lehetett.

⁵ Szabó György: *Kolozsvári deportáltak az Uralban*, Komp-press, Korunk Baráti Társaság kiadása, Kolozsvár, 1994, 25. o.

⁶ Interjú Kovács Jolánnal, az elhurcolt Kovács Károly feleségével, Kolozsvár, 2004. március 31. A szerző tulajdonában.

⁷ Interjú Schweier Ágnessel, az elhurcolt Schweier Nándor leányával, Kolozsvár, 2004. március 23. A szerző tulajdonában.

⁸ Lásd erről: Murádin János Kristóf: *Elhallgatott múlt. Kolozsvári civilek a GULAG-on*, in: RODOSZ Konferenciakötet 2009, Romániai Magyar Doktorandusok és Fiatal Kutatók Szövetsége (RODOSZ)–Clear Vision Könyvkiadó, Kolozsvár, 2009, 304. o.

hivatkoztak.⁹ Ezt példázza az is, hogy az elfogottak közül néhány öreg, munkaképtelen embert elengedtek.¹⁰

Ettől függetlenül tény, hogy Kolozsvár magyar lakosságát szó szerint megtizedelték. Ez a tragikus esemény a város magyarságának olyan szellemi veszteséget jelentett, amelyet azóta sem tudott kiheverni. A magyar értelmiség nagy számban esett áldozatul, aminek következtében az erdélyi magyar társadalom a későbbiekben a primitív kommunista ideológiával szemben védtelenebbé és kiszolgáltatottabbá vált.

A foglyulejtések első napján, október 12-én egyszerűen az utcáról,¹¹ vagy a munkahelyükről¹² szedték össze a magyar férfiakat. Elhurcolták a vörös karszalagos városi őrség számos tagját, a helyreállításra dolgozókat a gyárak udvaráról, s elfogtak járókelőket is.¹³ Csak a Dermatából, Kolozsvár legnagyobb üzeméből 815 munkást szedtek össze.¹⁴ Miután ennek híre ment, és az emberek igyekeztek otthon elrejtőzni, a katonák sorba járták az utcákat. Szemtanúk elbeszélése szerint gyakran román szomszédok vezetésével¹⁵ otthonaikból¹⁶ terelték össze a magyar fiúkat és középkorú férfiakat. A feljelentők között emlegették Gheorghe Onişoru kolozsvári román konzult és Aurel Milea helyi ügyvédet. Erre azonban minden kétséget kizáró bizonyíték egyelőre nincs.¹⁷

Az elfogott embereket az orosz járőrök a városi törvényszék fogdájába kísérték.¹⁸ A következő napokban hajnalonként több száz fős csoportokat indítottak közülük útnak gyalogosan Tordára. Az első ilyen csoport október 13-án, még a délutáni órákban,¹⁹ az utolsó 18-án hajnalban hagyta el a várost.²⁰ A tordai állomáson általában ötven-hatvan, de volt úgy, hogy hetven embert is betuszkoltak egy-egy marhavagonba, útnak indítva őket Brassó, majd Focşani felé.

Mintegy két-három hét után, a focşani-i gyűjtőtáborba beérkező szállítmányokat áttették a szélesvágányú orosz vasúti pályára és elindították a Szovjetunióba. Focşaniból Iaşi felé haladva a szerelvények a Pruton át jutottak orosz földre, majd különböző szovjet fogoly-

---

⁹ A fogságbaejtés indoklásáról lásd bővebben: Papp Annamária: *Szögesdrót*, Háromszék Lap- és Könyvkiadó vállalat, Sepsiszentgyörgy, 2001, 149. o.

¹⁰ Murádin János Kristóf: *Kolozsváriak keresztútja az Urálban 1944-ben*, in: *Rubicon* (Budapest), 2005 február-március, XV. évf., 2-3. (152-153.) sz., 119. o.

¹¹ Így esett fogságba sok más sorstársával együtt Bakó Mihály kenyérkihordó a Széchenyi téren, ahova szekerevel kenyérért ment. Interjú Fodor Eszterrel, Bakó Mihály leányával, Kolozsvár, 2004. március 23. A szerző tulajdonában. Hasonló módon ejtették foglyul Csetri Elek és Szentpéteri László másodéves egyetemi hallgatókat és Székely János tűzoltót, akik a városi őrség tagjaiként a Nemzeti Színházat őrizték. Interjú Csetri Elek (sz. 1924. április 11.) kolozsvári egyetemi tanárral, egykori elhurcolttal, Kolozsvár, 2004. április 22. A szerző tulajdonában.

¹² A munkahelyén, Honvéd utcai műhelyében fogták el Sáska Pált október 12-én délelőtt. Interjú ifj. Sáska Pállal, az elhurcolt id. Sáska Pál fiával, Kolozsvár, 2004. április 5. A szerző tulajdonában. Hasonlóképpen Denderle József paptanárt a Zágoni Mikes Kelemen piarista iskolában levő irodájából hurcolták el október 13-án. Interjú Holok Péterrel, Denderle József unokaöccsével, Kolozsvár, 2004. március 22. A szerző tulajdonában.

¹³ Nagy M.Z.–Vincze G.: *i. m.*, 107. o.

¹⁴ Interjú Dáné Tibor (sz. 1923. március 24.) jogással, Kolozsvár, 2004. április 6. A szerző tulajdonában.

¹⁵ Többek közt lásd Csutak Béla 1945. október 10-i levelét Dálnoki Miklós Béla miniszterelnökhöz. Magyar Országos Levéltár. Külügyminisztériumi iratok. XIX-J-1-a. 61. doboz. IV-138. csomó. 40.821/Bé.

¹⁶ Számos hasonló eset között otthonából, a Bethlen utca 27. szám alól hurcolták el október 13-án Bérces Albertet is. Lásd erről bővebben: Ercsey Gyula: *Farkasok árnyékában. Kolozsváriak a Gulágon*, az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, Kolozsvár, 2006, 38. o.

¹⁷ Nagy M.Z.–Vincze G.: *i. m.*, 108. o.

¹⁸ Szabó György: *Kolozsvári deportáltak az Urálban*, Komp-press, Korunk Baráti Társaság Kiadása, Kolozsvár, 1994, 24. o.

¹⁹ Interjú Mile József (sz. 1923. augusztus 27.) felsőzsuki postamesterrel, egykori elhurcolttal, Kolozsvár, 2004. március 25. A szerző tulajdonában.

²⁰ Körmendi Lajos és Bérces Albert visszaemlékezése, in: Ercsey Gy.: *i. m.*, 37-38. o.

és munkatáborok felé vették az irányt.²¹ A kolozsvári deportáltak zömét Csernovicon, Kijeven, Moszkván, Kujbiseven és Cseljabinszkon át az Urál hegység déli lábainál elterülő erdei munkatáborokba vitték. Ezek a lágerek általában egymáshoz közel estek, körülveve az alábbi nagyobb városokat: Cseljabinszk, Magnyitogorszk, Asa, Salasova, Beloreck, Karpacsova, Minjar, Kistim, Karabas, Nyizsnyij Tagil, Ufa, Ufalej, Kopejszk, és Tvarájá Platyina. A sors furcsa fintora, hogy ezek a helységek éppen Baskíriában, a magyar őshazában voltak.

Kivételesen néhány foglyot az Azovi-tenger melletti Taganrogba irányítottak.²² Másokat ukrainai munkatáborokba, elsősorban Nyikolajevbe szállítottak.²³ A legrosszabb körülmények az ukrainai Donyeck-medence szénbányáiban voltak. Ide viszont csak elenyésző számú kolozsvári került.

A megpróbáltatások minden deportáltban mély nyomot hagytak. Ez világlik ki az általam több túlélővel készített interjúkból is, amelyekből a következőkben részleteket idézek. *„Azon az őszön – emlékezik Bitay László – 1944-ben, a VI. gimnáziumi osztályt kellett volna elkezdenem a Piarista Gimnáziumban. Engem 1944. október 12-én, a Széchenyi téren kaptak el. Egy orosz őrnagy, aki a házunkba szállásolta el magát, tisztiszolgájával együtt elküldött valami itálért. A katonát rajtam kívül az udvarunkról egy 15 éves fiú, Tibi, és a nálunk éppen látogatóban levő, 14 éves István unokaöcsém kellett hogy elkísérje. Ismertünk egy borpincét a Szamoson túl, az állomás felé vezető úton. Oda indultunk. [...] Miután beszereztük a bort, éppen jöttünk hazafelé a Széchenyi téren át, amikor két orosz katona megállított. Civileket terelgettek egy ház kapuja alá. Becsaptak az ott lévő civilek közé, és amikor összegyűltünk úgy 50-en, akkor sorbaállítottak, és lekísértek a Honvéd utcai börtönbe. Ott bezártak a cellákba. Csak egy köhajtásnyira voltam hazulról. [...] Amikor azután éjjel, vagy inkább már kora hajnalban lezavartak sorbaállni, ott láttam apámat a sorban még egy csomó ismerőssel együtt, innen a szomszédból. Ők mondták el, hogy otthonról, szedték őket össze a házról-házra járó orosz katonák. [...] Az oroszok befészkeltek magukat a Zápolya utcai kaszárnyába, és a környéken járva összeszedték az embereket. [...] Mindenkit elvittek.*

Október 13-án, pénteken hajnalban szakadtam el Kolozsvártól. Gyalog vittek Tordára. Ott a rendőrségre tereltek be minket. Egy szobába bezsúfoltak, de úgy, hogy alig volt hely állni egymás mellett. Borzalmas volt. A nagy fáradtság után még meg voltunk izzadva, és elviselhetetlen levegőhiány lett odabent. Nagyon sokan voltunk. Ezren felül lehettünk, mert nagyon hosszú volt a sor.

Nemsókára marhavagonokba raktak, és vonattal vittek le a brassói fogolytáborba. Ennivalót a két vagy három napig tartó út alatt nemigen kaptunk. Csak mikor megérkeztünk a brassói fogolytáborba, akkor kaptunk először valami eledelt. A vagonunk le volt zárva, kimenni nem lehetett. Csak időnként néztek be a kísérő katonák, hogy megszámoljanak.

Bevittek a brassói lágerbe. Ott tartottak néhány napig. [...] Nagyon sokan, magyarok, katonák és civilek voltunk összezárva a táborban. A brassói lágerből, amikor már felgyült egy csomó ember, és kellett küldeni valahova egy transzportot, a lágerparancsnok összeállított egy menetet, és azt mondta, hogy a fiatalok, akik 16-17 évnél nem voltak idősebbek, félreállhatnak, mert elengedik őket. A többieket pedig beállította a sorba. Ezek között volt az én apám is. Őket azután elvitték, és én sosem láttam többet. Másnap azonban megint kellett egy transzportot küldeni. De akkor már ki volt ürülve a láger, és nem volt meg a kellő fogolylétszám. Felállítottak hát minket is egy sorba, és a lágerparancsnok sorra

²¹ Vincze Sándor: *Pokoljárás*, in: *Szabadság* (Kolozsvár), 1991. január 23, III. évf., 14. sz., 3. o.

²² Interjú Schweier Ágnessel, az elhurcolt Schweier Nándor leányával, Kolozsvár, 2004. március 23. A szerző tulajdonában.

²³ Interjú Dózsa Sándorral (sz. 1930. március 11.), az egykori elhurcolt Dózsa János öccsével, Kolozsvár, 2003. február 6. A szerző tulajdonában.

szemügyrevett. Akiken látta, hogy keményebb, jobb kötésű gyerekek, azokat kiválasztva kiegészítette az újabb transzportot. Így kerültem bele én is a menetbe.

Elvittek a Focșani-i hadifogolytáborba. [...] Itt újból csak egy pár napot ültünk, mert még november elején megint kivittek az állomásra, és betelereltek egy raktárhelyiségbe addig, amíg előkészítették a nekünk szánt vagonokat. Betuszkoltak ezekbe, és áttettek az orosz típusú, széles nyomtávú vasútra. Borzalmasan összezsúfoltak, mintegy százan kerülünk egy vagonba. Igaz, ezek már nagyobb vagonok voltak, mint az itteniek. Már Brassótól kezdve összevegyítették a katonákkal. Már nem törődtek azzal, hogy ki a civil, ki a katona.”²⁴

Válogatás nélkül, életkort és foglalkozást sem véve tekintetbe vitték el az embereket, derül ki Mile József akkori felsőzsuki postamester visszaemlékezéséből: „Október 12-én édesapámmal és öcsémmel együtt a házunk pincéjéből, az óvóhelyről vittek el. Két orosz katona tört reánk, és azt mondták egy órai munkára elvisznek. Ehelyett a Törvényszék fogdájába kísérték, s ott mentesítési igazolványt ígértek, amit Tordán kaptunk volna meg. Persze hazugság volt ez is. 13-án hajnalban, még teljes sötétségben, gyalogosan útnak indítottak Tordára. A sorban több százan voltunk, néhány hetven éven felüli is. Ők nem bírták az utat. [...] Menetelés közben néhányan megszöktek, s ezért Tordára érve – hogy a létszám teljes legyen – az örök két ferences barátot is beállítottak a sorba.

Tordán bevagoníroztak minket. A szökések miatt a hiányt óreink ezután is eredeti módon pótolták. Így esett meg az a nevezetes történet, hogy Balázsfalván a lámpával integető román vasutast mindenestől beemelték a mi vagonunkba. Hiába kiabált, őt is velünk vitték tovább.

Brassóban pár napig egy táborban voltunk. Én beálltam a raktárhoz zsákokat cipelni, hogy édesapámnak és a tizenhat éves öcsémnek több élelmet szerezhessek. Kerítettem egy csajkát, és nekik egy ovális mosdótálat. Ezekbe kaptuk az ételt. Egy nap mindnyájunkat felsorakoztattak és csoportokra osztottak. Külön kerültek a hatvan, külön a negyven és külön a húsz év körüliek. A fiatalabbakat bevagonírozták és egyenesen Focșaniba vitték. Köztük engem is. Édesapámat, akinél volt egy hatvan évet betöltött igazoló papír, és azt mint magáét mutatta fel, hazaengedték. Öcsémet, aki túl fiatal volt, ugyancsak elengedték.

Focșaniban két napot töltöttem borzalmas körülmények között egy óriási raktárban. Majd újból bevagoníroztak és irány a Szovjetunió. Vonatunkra minden állomáson rálöttek. Sokszor a katonák felszálltak és elvették a még használható cipőinket, kabátjainkat. Szörnyű volt az éhség és a szomjúság. Kötelekre, nadrágszíjra kötöttük a konzervdobozokat és kilógatva a vonatablakon gyűjtöttük a havat. [...] Heteken át utaztunk Magnyitogorszkba a szörnyű hidegben, borzalmas körülmények között.”²⁵

A szovjet táborvilágban uralkodó rossz munkakörülmények és az ingyenes munkaerőnek tekintett foglyok túlzott fizikai megterhelése miatt, az elhurcoltak közül nagyon sokan elpusztultak. Főleg a zord orosz telek tizedelték meg a foglyok sorait. A legnehezebb az első, 1944–1945-ös tél volt. A táborvezetők ekkor még nem ismerték a foglyok munkabírását, és lehetetlen normák teljesítését követelték tőlük. Másrészt, a deportáltak sem szoktak még hozzá a táborbeli körülményekhez, a néha – 40 C⁰ alá süllyedő hőmérséklethez. Nem csoda hát, hogy ijesztően magas volt közöttük a halálozási arány. Az Asa melletti 130/5-ös lágerben az eredetileg 900 fogolyból 1945. február közepére már csak 160–180 végsőkéig legyöngült ember maradt életben. Az elhalálozási arány itt elérte a 82,2%-ot.²⁶ Ugyanakkor, más táborokban, ahol jobbak voltak a körülmények, ez az arány is alacsonyabb volt. Számításaim

²⁴ Interjú Bitay László (sz. 1928. április 17.) egykori elhurcolttal, Kolozsvár, 2006. január 13. A szerző tulajdonában.

²⁵ Interjú Mile József (sz. 1923. augusztus 27.) felsőzsuki postamesterrel, egykori elhurcolttal, Kolozsvár, 2004. március 25. A szerző tulajdonában.

²⁶ Szabó Gy.: *i.m.*, 73. o.

szerint, összességében, a Kolozsvárról elhurcolt mintegy 5000 civil több mint egyharmada, körülbelül 1600–1800 ember pusztulhatott el a több éves fogságban.

A várva-várt szabadulás pillanata a foglyok többsége számára 1947–1948-ban jött el. A hazatérés útvonala változó volt. Az első állomás némelyeknek a rossz emléké Focșani, másoknak a râmnicu sărati elosztóláger volt, ahol a bákói és buzăui Vöröskereszt látta el a hazaérkezőket. Az elosztólágerekben a foglyokat átvette a román hadsereg. Két hétig vesztégzár alatt maradtak. Ezalatt, tekintve azt, hogy magyar állampolgárokként hurcolták el őket, a foglyok dönthettek arról, hogy Magyarországra, vagy Romániába kérik elbocsátásukat. A legtöbben természetesen a szülőföldön, Erdélyben kívántak maradni. Ők azután megyék szerint iratkozhattak fel, és már szabad emberként ülhetek vonatra. A Magyarországra optáltak Debrecenbe irányították.

Azok akik a későbbi, 1949-es transzportokkal érkeztek haza, Ufából indulva a román határig általában Kujbisev, Szaratov, Voronyezs és Kisinyov érintésével jutottak el. Ezután Iași-nál átlépve a határt Focșani-ba értek, majd onnan haza, Kolozsvárra.²⁷

Az 1949 októberében hazaérkező utolsó kolozsvári transzport foglyai Sztaniszlau érintésével érkeztek Máramarosszigetre. Innen autóbuszokkal mentek tovább Nagybányára s onnan vonattal Kolozsvárra.²⁸

A túlélők lelkében és emlékezetében örökre nyomot hagytak a szenvedések. Sokan közülük fizikailag annyira legyengültek, hogy hazatérésük után rövidesen meghaltak. Mások, akiknek a testi-lelki gyötrelmekből sikerült úgy-ahogy felépülniük, már egy teljesen megváltozott világot találtak maguk körül. Nehezen illeszkedtek be a békés, civil életbe. A háború utáni nehéz gazdasági helyzetben és a fogoly múlt miatti előítéletekkel terhelt politikai légkörben az értelmiségiek közül néhányan csak úgy tudták fenntartani magukat, hogy a lágerben elsajátított orosz nyelvet tanították. A politikai vezetés előírta az orosz nyelv kötelező oktatását az elemi iskolától az egyetemig, s orosz tanároknak akkoriban igencsak nagy hiány volt.

E poklot megjárt ártatlan emberek kálváriája sokáig tabu-téma volt. A kommunizmus négy évtizede alatt szovjet munkatáborok, deportáltak egyszerűen nem léteztek. A politikai vezetés a hazatérőkről sem vett tudomást. A jogtalan elhurcolásról, az átélt szenvedésekről nyilvánosan szólni, azokra emlékezni, vagy azokról írni nem lehetett. Sőt még bár csak említeni sem volt szabad.²⁹ Mindennek ellenére, a túlélők közötti kapcsolat mégis megmaradt és a közösen átélt fogolyévek emléke mintegy bűvópatakként tovább élt. Az egykori elhurcoltak számon tartották és ma is számon tartják egymást. Az utóbbi években egyre gyorsabban fogyatkozó számuk arra ösztönzi a történészt, hogy mintegy a tizenkettedik órában felkutassa a lágereket valamikor megjárt még élő szemtanúkat, és visszaemlékezéseiket rögzítve értékes forrásanyagot mentsen meg egy későbbi átfogó tudományos feltárómunka számára. Így talán Kolozsvár történetének sorsdöntő 1944-es eseményeiről is végre tisztább, valóságosabb képet kaphatunk.

A második világháború Erdély területén való véget érésének hetvenedik évfordulójához érve, úgy érzem a Holokauszt áldozatai előtti főhajtás mellett itt az ideje annak, hogy a Szovjetunióba kényszermunkára hurcolt kolozsvári magyarokról is

---

²⁷ Többek között lásd erről: Zsigmond József: *Apám nyomán Szibériában*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2002, 157. o. és Vincze S.: *i. m.*, in: *Szabadság* (Kolozsvár), 1991. február 15, III. évf., 31. sz., 6. o.

²⁸ Papp A.: *i. m.*, 148., 156. és 161. o.

²⁹ A történeteket még Csatári Dániel *Forgószélben. A magyar–román viszony 1940–1945* című, 1968-ban megjelent alapvető művében sem említi. Hasonlóképpen, Kolozsvár történetének e tragikus epizódját Balogh Edgár sem jegyzi le *Szolgálatban, emlékirat 1935–1944* című, 1978-ban megjelent, terjedelmes és különben igen részletező visszaemlékezésében.

méltóképpen megemlékezzünk. Ezt szolgálja egyebek mellett a foglyulejtések évfordulóján, ez év októberében szervezendő nemzetközi konferencia is, amelynek a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem új, kolozsvári épülete ad majd otthont.